

МОТИВАЦІЙНИЙ ТА ПОВЕДІНКОВИЙ КОМПОНЕНТИ ОСОБИСТОЇ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ЖІНОК-ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ

Ірина КОТОВА, Мар'яна РІПАК

Львівський державний інститут фізичної культури

Аналізуються мотиваційний і поведінковий компоненти фізичної культури жінок-педагогічних працівників. Обговорюються мотиви, які спонукають жінок-вчителів до занять фізичною культурою. Встановлено, що позитивне ставлення до занять фізичною культурою є вербальним.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Одним із центральних понять теорії і методики фізичного виховання є термін “фізична культура”, яке з’явилося в кінці XIX століття, а всебічне наукове тлумачення отримало у 70-80-х роках XX століття в працях відомих теоретиків А.Д. Новикова та Л.П. Матвеева [1, 5, 8].

Одночасно з широким тлумаченням цього поняття як складової культури суспільства почав використовуватися і термін “особиста фізична культура”. При цьому наголос робився на персоніфікованих результатах діяльності людини: її фізичній підготовленості, досягнутих ступенях вдосконалення рухових вмінь і навичок [5].

Враховуючи надзвичайно важливу роль особистості педагога у вихованні молодого покоління, М.Я. Виленским [2], М.Я. Виленским, Р.С. Сафимым [3] у 80-х роках XX століття зроблено теоретичний аналіз структури фізичної культури особистості вчителя.

У сучасних підручниках і навчальних посібниках з теорії і методики фізичного виховання як тотожні вживаються терміни “особиста фізична культура”, “фізична культура особистості”, “фізична культура людини” [4, 7, 8, 9]. При цьому в особистісному аспекті фізична культура характеризується як доцільна рухова активність людини у вигляді різних форм рухової активності, спрямованої на формування необхідних рухових навичок, фізичних здібностей, оптимізацію здоров’я і працездатності.

Враховуючи високі вимоги нового демократичного суспільства до належного рівня культури, зокрема фізичної культури людини, останнім часом з’явилися експериментальні дослідження структури особистої фізичної культури школярів та студентів, її мотиваційного, пізнавального та поведінкового компонентів (К. Огніста, 1999; 2001; 2003; А. Огністий, 2001 та ін.).

Аналіз науково-методичної літератури з питань підготовки і професійної діяльності шкільних педагогів дозволяє зробити висновок, що

питання про фізичну культуру вчителя розглядається, переважно, з позиції готовності до реалізації міжпредметних зв'язків у фізичному вихованні (Г. Гоциридзе, 1998; И. Овчинникова, 1998; І.М. Чорнобай, 1998 та ін.). Фізична культура вчителя в особистісному аспекті вченими не досліджувалися. Разом з тим, масова педагогічна практика свідчить, що фізична культура для більшості вчителів ще не стала особистою цінністю, не знаходить належного відображення у їхньому способі життя. Разом з тим, стан здоров'я, нерациональне співвідношення розумового та фізичного навантаження не дозволяють вчителям реалізувати свій творчий потенціал і є одними із найсуттєвіших обмежень у їх педагогічній діяльності (В.В. Крижко, Є.М. Павлютенков, 1998; Л.О. Мазур, 2002). Загальний рівень фізичної культури педагогічних колективів шкіл може бути оцінений як низький (Д. Данилов, 2002).

Мета дослідження. Проаналізувати мотиваційний і поведінковий компоненти фізичної культури жінок-педагогічних працівників.

Методи та організація дослідження. Дослідження проведено із використанням методів системного та історико-логічного підходів, опитування [1].

Інформаційну основу дослідження склали дані підручників і навчальних посібників з теорії і методики фізичного виховання, публікації з проблеми "фізична культура особистості", результати опитування жінок-вчителів.

Була використана серійна (гніздова) вибірка. При серійній вибірці одиницями відбору є статистичні серії, тобто сукупності статистично помітних одиниць. В якості таких одиниць можуть виступати сім'я, невеликі виробничі колективи у закладах, поштові відділення, лікарські дільниці, населені пункти та ін. [6].

У нашому дослідженні одиницями відбору були педагогічні колективи шкіл Сихівського району м. Львова. Опитування проводилося з допомогою розробленої нами анкети, яка складалася із 33 запитань. Всього було опитано 1010 жінок. З них у віці до 25 р. – 74 особи, 26-35 р. – 292 особи, 36-55 р. – 541 особа, у віці понад 55 р. – 103 особи.

Результати дослідження. На кожному етапі розвитку суспільства до вчителя ставились високі вимоги, як до особи, яка повинна забезпечити і реалізувати інтелектуальний, соціальний, моральний та фізичний розвиток дитини.

Особистість вчителя характеризується багатьма соціально значимими рисами, одна із яких – його загальна культура. Культура особистості – це рівень її розвитку, який виражається в системі потреб, соціальних якостей, у стилі діяльності і поведінки. Вона відображає певний рівень розвитку творчих сил і здібностей вчителя. Складовою частиною загальної культури особистості

вчителя є його педагогічна культура. Педагогічна культура виступає специфічним проявом загальної культури в умовах педагогічного процесу. Вона має у своїй основі світоглядну, моральну, професійну, інтелектуальну, емоційну, естетичну, фізичну і гігієнічну сторони культури [2].

Структура фізичної культури особистості вчителя теоретично обґрунтована М.Я. Виленским [2], вона включає в себе такі компоненти:

- мотиваційно-ціннісні орієнтації особистості на активно позитивне ставлення до фізичної культури, сформовану життєву потребу в ній; систему знань і переконань, які спрямовують практичну виховну діяльність вчителя з учнями засобами фізичної культури і спорту;
- фізичну досконалість особистості;
- діяльну суть фізичної культури, яка проявляється у широкому діапазоні фізкультурно-спортивної активності, саморозвитку, самовихованні, у вдосконаленні педагогічної діяльності.

Структура фізичної культури особистості вчителя за М.Я. Виленским, Р.С. Сафиним [3] зображена на рис. 1.

Рис. 1. Складові фізичної культури особистості вчителя
(за М.Я. Виленским, Р.С. Сафиним, 1989)

Фізична культура особистості вчителя передбачає такі рівні розвитку, як: ситуативний, початкової грамотності, освіченості, творчого використання засобів фізичної культури.

Ситуативний рівень характеризується відсутністю позитивного ставлення до цінностей фізичної культури, прагнення цілеспрямованого використання її у житті та педагогічній діяльності. Певний інтерес і активність вчителя виникають переважно в умовах незвичайності, новизни.

Рівень початкової грамотності означає особисте використання окремих елементів фізичної культури повсякденного побутового характеру.

Рівень освіченості передбачає інтерес вчителя до предметного змісту фізкультурно-спортивної діяльності, а також використання не тільки її індивідуальних і колективних форм, але і відносно обмежене її впровадження серед учнів (організація і проведення фізкультурних хвилин, рухливих ігор на перервах та інше).

Рівень творчого використання характеризується впевненістю у ролі фізичної культури у формуванні гармонійно і всебічно розвиненої особистості. При цьому рівні спостерігається повноцінна реалізація фізичної культури в професійно-особистісних якостях вчителя, в його навчально-виховній діяльності, в різноманітних формах прояву соціальної активності.

У результаті дослідження мотиваційного та поведінкового компонентів особистої фізичної культури жінок-педагогічних працівників встановлено наступне.

Активно ставляться до занять фізичною культурою (займаються в даний час фізичними вправами) 4,97% респондентів. Позитивно ставляться до занять фізичною культурою (займалися фізичними вправами або вважають заняття фізичною культурою необхідними, але не займаються у зв'язку з відсутністю умов) 92,18% жінок-вчителів. Негативно ставляться до занять фізичною культурою 2,85% опитаних. При цьому заняття фізичною культурою в залежності від віку займають 8-11 місця у рейтингу зацікавлень у вільний час (табл. 1).

Перші рейтингові місця у вчителів, крім жінок віком до 25 років, займають бажання більше читати, більше часу проводити з сім'єю та більше уваги приділяти домашньому господарству.

Основними мотивами, які спонукають жінок-педагогічних працівників до занять фізичною культурою, є зміцнення здоров'я, зняття втоми і підвищення працездатності, зняття психоемоційного навантаження (табл. 2).

Таблиця 1

**Зацікавлення, яким жінки-вчителі надавали б перевагу
за умови збільшення тривалості вільного часу**

Варіанти відповідей	Кількість жінок у %							
	до 25 років (n=74)		26-35 років (n=292)		36-55 років (n=541)		старші 55 років (n=103)	
	%	ранг	%	ранг	%	ранг	%	ранг
Більше часу проводити з сім'єю	40,5	2	55,1	1	51,9	1	62,1	1
Більше читати	31,1	3	38,4	2	44,2	2	31,1	4
Більше уваги приділяти домашньому господарству	29,7	4	30,1	4	39,4	3	41,7	2
Частіше ходити в кіно, театри	28,4	6	36,6	3	34,4	4	12,6	6
Більше часу приділяти своїм захопленням	29,8	5	27,7	5	30,5	5	32,1	3
Частіше відвідувати музеї, виставки	21,7	7	23,3	6	22,4	6	14,6	5
Займатися туризмом	43,2	1	22,3	7	14,8	7	8,7	8
Займатися фізичною культурою	8,2	11	13,0	10	12,0	8	6,8	9
Пасивно відпочивати	20,3	8	12,7	11	11,6	9	9,6	7
Більше часу приділяти підготовці до уроків	10,8	10	8,9	12	10,5	10	4,9	11
Частіше дивитися телевізор	18,9	9	15,4	8	8,9	11	5,8	10
Працювати за сумісництвом	6,8	12	13,7	9	5,9	12	2,8	12
Відвідувати спортивні видовища	4,1	13	3,8	13	2,6	13	1,9	13

Мотив зміцнення здоров'я істотно переважає над іншими мотивами у всіх вікових групах. Так, у віковій групі до 25 років бажають зміцнити здоров'я 33,8% жінок, 26-35 років – 37,3%, 36-55 років – 61,9%, у віці понад 55 років – 68,0% жінок, тобто з віком цей мотив превалює над іншими. Мотиви корекції фігури, нормалізації ваги, прагнення особистої фізичної досконалості переважають у вікових групах до 36 років, поступово знижуючись у наступних вікових групах.

Встановлено, що мотив зняття втоми, підвищення працездатності займає друге рейтингове місце серед інших мотивів у жінок 36-55 років. Поряд з тим, у жінок I зрілого віку цей мотив посідає четверте рейтингове місце.

Таблиця 2

**Мотиви, що спонукають жінок-вчителів
до занять фізичною культурою**

МОТИВИ	Кількість жінок у %							
	до 25 років (n=74)		26-35 років (n=292)		36-55 років (n=541)		старші 55 років (n=103)	
	%	ранг	%	ранг	%	ранг	%	ранг
Бажання зміцнити здоров'я	33,8	3	37,3	1	61,9	1	68,0	1
Зняття втоми, підвищення працездатності	27,0	4	30,8	4	38,1	2	18,4	3
Поліпшення настрою, самопочуття	20,3	6	28,4	5	27,4	3	9,7	4
Зняття психоемоційного навантаження	35,1	2	34,2	2	23,3	4	24,3	2
Корекція фігури, нормалізація ваги	36,5	1	32,2	3	20,5	5	8,7	5
Прагнення особистої фізичної досконалості	23,0	5	21,9	6	17,0	6	5,8	6
Можливість цікаво провести вільний час	12,2	8	13,7	8	9,4	7	1,9	8
Формування гарної ходи, культури рухів	13,5	7	16,8	7	8,7	8	2,8	7
Розширення кола спілкування	4,1	9	6,8	9	5,4	9	1,0	9
Інші	0	10	0	10	0	10	0	10

Такі мотиви, як розширення кола спілкування, можливість цікаво провести вільний час зазначила незначна кількість респондентів.

Виявлено, що позитивне ставлення до занять фізичними вправами жінок-вчителів є вербальним, воно декларується, але не реалізується у повсякденному житті. Щодня займаються фізичними вправами 3,0% респондентів, 2-3 рази на тиждень – 7,4%, час від часу – 35,4%, не займаються – 54,2% опитаних жінок-педагогічних працівників. Ранкову гігієнічну гімнастику постійно виконують лише 6,0% респондентів (рис. 2).

Систематичні самостійні заняття фізичними вправами є властивими для 3,2% опитаних, активно проводять вихідні дні 8,3%, у фізкультурно-

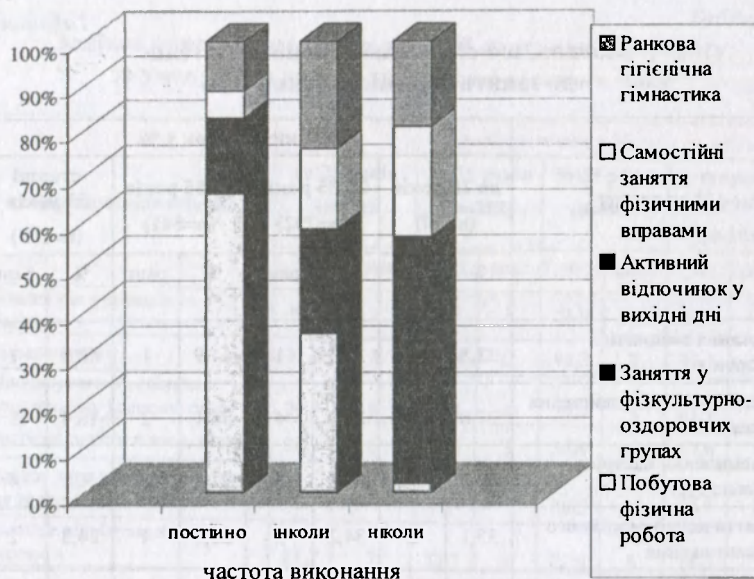

Рис. 2. *Форми рухової активності, властиві для жінок-вчителів (n = 1010)*

оздоровчих групах постійно займаються лише 0,6% жінок. Разом з тим, постійно займаються побутовою фізичною роботою 35,2% жінок.

Слід зазначити, що жінки-вчителі займаються такими видами фізичних вправ: ходьбою (24,5%), бігом (4,2%), їздою на велосипеді (2,6%), плаванням (2,6%). Серед видів вправ, якими вони хотіли б займатися, перевага надається плаванню (27,1%), ходьбі (20,0%), танцювальним вправам (11,6%) (табл.3).

Найбільше приваблюють жінок-вчителів індивідуальні (самостійні) форми фізкультурно-оздоровчих занять (29,5%), заняття у малих групах (31,0%) та сімейні (20,2%). 18,5% респондентів відмітили, що їх приваблюють будь-які форми фізкультурно-оздоровчих занять, а 0,8% опитаних жінок відзначили, що бажають займатися великою групою.

За М.Я. Виленским, Р.С. Сафимым (1989) знання відносяться до мотиваційно-ціннісної орієнтації особистості, згідно досліджень К. Огністої (2003) знання вважаються одним із показників пізнавального компоненту особистої фізичної культури.

У проведеному нами дослідженні вивчалася оцінка вчителями власного рівня знань з питань самостійних занять фізичною культурою та

Таблиця 3

**Види фізичних вправ, якими займаються або хотіли би займатися
жінки-педагогічні працівники (n = 1010)**

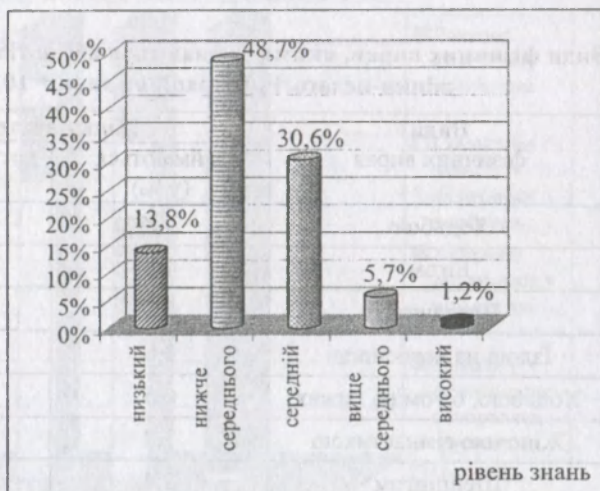
Види фізичних вправ	Жінки-вчителі, які	
	займаються (у %)	хотіли би займатися (у %)
Ходьбою	24,5	20,0
Бігом	4,2	7,5
Плаванням	2,6	27,1
Їздою на велосипеді	2,6	8,9
Ходьбою, бігом на лижах	0,5	5,7
Жіночою гімнастикою	2,7	16,1
Шейпінгом	2,4	17,0
Лікувальною гімнастикою	2,0	25,3
Танцювальними вправами	2,0	11,6
Волейболом	1,2	3,7
Тенісом	0,9	11,1
Бадмінтоном	2,6	8,1

організації активного відпочинку учнів (проведення фізкультурних пауз, фізкультурних хвилинок на уроках, рухливих ігор на перервах).

Встановлено, що більшість вчителів оцінює власний рівень знань, вмінь, навичок з питань самостійних занять фізичною культурою як нижче середнього (48,7%) та середній (30,6%). На низький рівень знань вказують 13,8% і лише 1,2% – на високий (рис. 3). Встановлено, що можуть скласти програму самостійних занять фізичними вправами оздоровчої спрямованості 24,3% жінок-вчителів.

Проводять бесіди з учнями на фізкультурно-спортивну тематику 28,7% опитаних педагогічних працівників, організовують рухливі ігри для школярів на перервах 9,8% респондентів, проводять фізкультурні хвилинки на уроках 61,2% вчителів. Одночасно власний рівень знань, вмінь, навичок з питань організації активного відпочинку учнів як високий оцінюють лише 2,5% вчителів, як вище середнього – 7,8% педагогічних працівників. Більшість педагогічних працівників вважають, що рівень їх знань з питань проведення фізкультурних хвилинок на уроках, організації рухливих ігор

Рис. 3.
Оцінка жінками-вчительками власного рівня знань, вмінь і навичок з питань самостійних занять фізичними вправами (n = 1010)

на перервах можна оцінити як нижче середнього або середній (відповідно 44,8% та 33,6%).

На думку респондентів, серед яких 75% виконують обов'язки класних керівників, на залучення учнів до занять фізичною культурою і спортом у вільний від навчання час в першу чергу впливають рівень викладання предмету “фізична культура”, вплив вчителя фізичної культури та сім'ї.

Висновки.

1. Основними мотивами, які спонукають жінок-вчителів до занять фізичною культурою, є зміцнення здоров'я (50,3%), зняття психоемоційного навантаження (29,2%), зняття втоми і підвищення працездатності (28,6%).

2. Аналіз мотиваційного та поведінкового компонентів особистості фізичної культури вчителів дозволяє стверджувати, що у жінок-педагогічних працівників позитивне ставлення до занять фізичною культурою є вербальним. Займаються фізичною культурою лише 5,2% респондентів, при цьому, щодня – 3,0% опитаних жінок, 2-3 рази на тиждень – 7,4%.

3. За вказаними компонентами рівень особистості фізичної культури жінок-вчителів можна оцінити як рівень освіченості.

4. Для формування у педагогічних працівників рівня творчого використання засобів фізичної культури у повсякденному житті і професійній діяльності необхідно посилити серед вчителів пропаганду здорового способу життя, впровадити у навчальних закладах нові організаційні

форми методичної роботи, розробляти методичні рекомендації з питань фізкультурної самоосвіти педагогів. Саме це і буде предметом подальшого дослідження.

Література

1. *Введение в теорию физической культуры: Учеб. пособие для ин-тов физ. культ.* / Под ред. Л.П. Матвеева. – Москва: Физкультура и спорт, 1983. – 128 с.
2. Виленский М.Я. *Общая, педагогическая и физическая культура в структуре личности учителя // Теория и практика физической культуры.* – 1987. – №6. – С.18-21.
3. Виленский М.Я., Сафин Р.С. *Профессиональная направленность физического воспитания студентов педагогических специальностей: Учеб. пособие.* – Москва: Высшая школа, 1989. – 159 с.
4. Канішевський С.М. *Науково-методичні та організаційні основи фізичного самовдосконалення студентства: Видання друге, стереотипне.* – К.: ІЗМН, 1999. – 270 с.
5. *Очерки по теории физической культуры / Сост. и общ. ред. Матвеев Л.П.* – Москва: Физкультура и спорт, 1984. – 248 с.
6. *Рабочая книга социолога. 2-е изд. перераб. и доп.* – Москва: Наука, 1983. – 477 с.
7. *Теория и методика физического воспитания. – Т. 1. Общие основы теории и методики физического воспитания / Под ред. Т.Ю. Круцевич.* – К.: Олимпийская литература, 2003. – 424 с.
8. *Теория и методика физического воспитания. Учебник для ин-тов физ. культуры / Под общей ред. Л.П.Матвеева, А.Д.Новикова.* – 2-е изд, испр. и доп. – Т.2. – Москва: Физкультура и спорт, 1976. – 256 с.
9. Шиян Б.М. *Теорія і методика фізичного виховання школярів.* – Ч.1. – Тернопіль: Богдан, 2001. – 272 с.

ASSESSMENT CRITERIA IN PHYSICAL EDUCATION CLASSES IN THE OPINION OF STUDENTS AND TEACHERS

Marek JAGUSZ, Katarzyna SOJKA-KRAWIEC

Opole Technical University

Introduction. An assessment criterion is usually considered as one of the elements of assessment process that significantly influences the principal form of assessment. Among the authors of pedagogic works related to assessment